

ЕКОНОМІЧНА СТІЙКІСТЬ АПК УКРАЇНИ ТА ЇЇ ФАКТОРИ ВПЛИВУ

Глобальне економічне та фінансове становище значно впливає на процеси розвитку та відтворення національної аграрної економіки. З урахуванням цього є дуже важливим визначення впливу екзогенних циклічних факторів на економічну стійкість сільськогосподарських підприємств. Циклічність сільськогосподарської економічної стійкості безпосередньо залежить від індексів сільськогосподарського і промислового виробництва. Та на основі залежності було зроблено прогноз та розрахунки частоти змін.

Ключові слова: економічна стійкість, сільське господарство, промисловість, індекс виробництва, індекс цін.

Постановка проблеми. Ринкова економіка та конкуренція пред'являють до працівників агропромислового комплексу жорсткі вимоги відносно ефективності виробництва, якості продукції і забезпечення зайнятості. У цих умовах стійкість підприємств стала головним показником і умовою розвитку виробництва, формування інвестицій, матеріального стимулювання. Тому за для зменшення економічної та фінансової кризи необхідно підвищувати економічну стійкість сільського господарства в цілому. Поліпшення економічної стабільності також означає зменшення негативних коливань економічної активності, високої інфляції та надмірних змін курсів валют на фінансових ринках. А нестійкість може збільшувати невпевненість та перешкоджати надходження інвестицій, заважати економічному росту та завищувати рівні життєвих стандартів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз вітчизняних робіт, зокрема В.В. Ковальова, А.Д.Шеремета, Э.С.Минаева, С.В.Мойсеевго, В.П.Панагушина, О.А.Ефімової і ін. дозволив виділити основні групи показників стійкості, відповідні цим цілям, і представити їх у вигляді єдиної системи. Відповідно до цієї класифікації склад показників оцінки діяльності підприємств також можна розбити на три групи:

- показники оцінки фінансової ефективності
- показники масштабів діяльності підприємства
- показники оцінки життєздатності.

Вітчизняні аналітики, що орієнтуються на теорію економічного зростання, використовують показники оцінки економічної ефективності і життєздатності підприємства, як обмеження.

Формулювання мети статті. Першою ціллю цієї статті є точне визначення основних факторів які впливають на економічну стійкість у сільському господарстві. Другою ціллю є визначення детермінуючого індексу залежності між індексами сільськогосподарського та промислового виробництва та спрогнозувати їх подальші зміни.

Виклад основного матеріалу. З урахуванням особливостей сільського господарства для оцінки діяльності сільськогосподарських підприємств використовуються багато специфічних показників (врожайність, продуктивність худоби і ін.). Загальні показники, вживані у всіх галузях народного господарства, відображають специфіку сільськогосподарського виробництва.

Для аналізу та ідентифікації економічної стійкості сільського господарства України під впливом зовнішніх та внутрішніх факторів ми використовуємо звичайні методи та теорії:

Для розрахунку індексів цін звичайно використовують формули Е. Ласпейреса (Е. Laspeyres, 1864):

$$I_{t/o}(P) = \frac{\sum P_{it} q_{io}}{\sum P_{io} q_{io}} ; \quad [1]$$

або Г. Пааше (H. Paasche, 1874):

$$P_{t/o}(P) = \frac{\sum P_{it} q_{it}}{\sum P_{io} q_{it}} \quad [2]$$

Різницю між індексами цін Е. Ласпейреса та Г. Пааше розрахував В. Й. Борткевич (1924).

Його формула невідповідності між двома індексами цін має вигляд:

$$P_{t/o}(P) - L_{t/o}(P) = \text{cov}[L_{t/o}(p_i), L_{t/o}(q_i) / L_{t/o}(Q)] \quad [3]$$

Учений математично довів, що:

$$P_{t/o}(P) < L_{t/o}(P), \quad [4]$$

якщо ціна і кількість змінюються в протилежних напрямках;

$$P_{t/o}(P) > L_{t/o}(P), \quad [5]$$

якщо ціна і кількість змінюються в одному напрямі;

$$P_{t/o}(P) = L_{t/o}(P), \quad [6]$$

якщо нема жодної кореляції між ціною та кількістю. Індекс Тимошенка $T_{A/M}(P)$ розраховують як співвідношення індексу сільськогосподарських цін $A_{t/o}(P)$ до індексу промислових цін $M_{t/o}(P)$. Оскільки для побудови індексів $A_{t/o}(P)$ та $M_{t/o}(P)$ В. Тимошенко використовував формулу Г. Пааше:

$$I_{t/o}(P) = \frac{\sum P_t q_t}{\sum P_o q_t} \quad [7]$$

де зміна рівня ціни P в час t порівняна з базовим періодом o і визначена кількістю фізичного обсягу продукції q .

Досліджене співвідношення сільськогосподарських цін до промислових – значення індексу Тимошенка – відображає також певні циклічні коливання. Циклічність значення цього індексу залежить від особливостей циклів обох індексів цін і відповідно визначає економічну активність.

Однак ми розглядаємо індекси сільськогосподарського і виробничого виробництва як більш кращий індикатори сільськогосподарської економічної стійкості ніж індекси сільськогосподарських і промислових цін через високу цінову не стійкість в Україні. Таким чином, ми віримо, що Індекс Тимошенка буде характеризувати сільськогосподарську економічну стійкість більш доречно та точніше. Тому після цих змін ми будимо називати його Індекс Стійкості.

Отримані результати. За допомогою статистичних даних періоду 1993-2010 рр. ми розрахували Індекс Стійкості. Незважаючи на недосконалість статистичних показників, початкову стадію формування ринкових відносин у національній економіці, наявність тривалого трансформаційного спаду в економіці України, значення цього індексу засвідчує певні коливання і є об'єктивним показником, який в умовах глибокого та затяжного спаду може відобразити стан загальної ділової активності (табл. 1).

Період ринкових реформ 1991-1999 характеризується як період глибокою рецесії в Україні. Протягом цього часу ми спостерігаємо постійне зниження об'ємів промислового і сільськогосподарського виробництва. До кінця 90-х темпи падіння уповільнилися і в 2001 році ми бачимо позитивне значення індексу ВВП і промислового виробництва. При цьому аграрний сектор зміг подолати кризу на один рік пізніше. За останні вісім років економіка України демонструє тенденцію по збільшенню основних макроекономічних показників, тому доцільно розділити аналіз економічної стабільності на два періоди.

Як вже сказано вище, з 2001 року індекс ВВП і індекс промислового виробництва ніколи не опускався нижче одиниці, але індекс сільськогосподарського виробництва не показує таких же стабільних результатів. Протягом цього періоду ми чітко спостерігаємо два трьохлітніх періоди зниження темпів приросту виробництва після одного успішного року, і двічі індекс сільськогосподарського виробництва падав нижче одиниці - в 2005 і 2009г. Цей аналіз дає нам можливість передбачити динаміку сільськогосподарської стійкості і в 2011 році є підстави чекати зниження індексу сільськогосподарського виробництва. Це може бути пояснено рядом внутрішніх і зовнішніх чинників.

Таблиця 1. Розрахунок Індексу Стійкості сільського господарства України за 1991-2008 рр.

Рік	Індекс сільськогосподарського виробництва,**	Індекс промислового виробництва,**	Індекс ВВП	Індекс Стійкості	Річна зміна Індекс Стійкості
1993	0,868	0,952	0,913	0,91	
1994	0,917	0,936	0,901	0,98	0,07
1995	1,015	0,92	0,858	1,10	0,12
1996	0,835	0,727	0,771	1,15	0,05
1997	0,964	0,88	0,878	1,10	-0,05
1998	0,905	0,949	0,9	0,95	-0,14
1999	0,982	0,997	0,97	0,98	0,03
2000	0,904	0,99	0,981	0,91	-0,07
2001	0,931	1,04	0,998	0,90	-0,02
2002	1,098	1,132	1,059	0,97	0,07
2003	1,102	1,142	1,092	0,96	-0,01
2004	1,012	1,07	1,052	0,95	-0,01
2005	0,89	1,158	1,096	0,77	-0,18
2006	1,197	1,125	1,121	1,06	0,30
2007	1,001	1,031	1,027	0,97	-0,09
2008	1,025	1,062	1,073	0,97	-0,01
2009	0,935	1,102	1,073	0,85	-0,12
2010	1,21	1,063	1,069	1,14	0,29

** - джерело: Державний комітет статистики України <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Якщо звернути увагу на рисунок 1, то на перший погляд всі криві мають тенденцію до збільшення та зменшення в розрізі часу. Прослідковується амплітуда коливань індексів сільськогосподарського і промислового виробництва і відповідність залежності один від одного. Циклічність цих показників показує, що обов'язково за періодом спаду буде період піднесення.

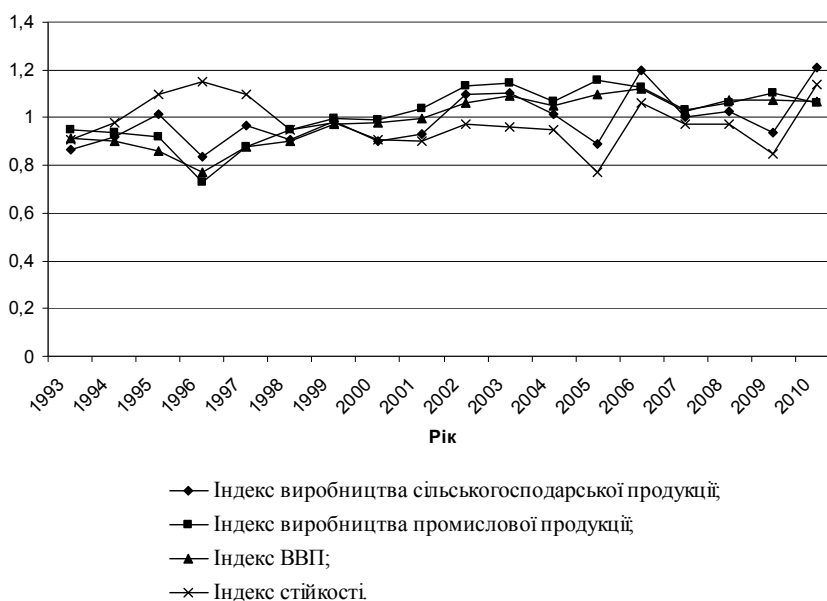

Рис. 1. Зміна економічної стійкості сільськогосподарських підприємств у 1993-2010рр.

Якщо звернути увагу на чинники зовнішнього впливу, то одним з визначальним чинником сільськогосподарських коливань є циклічні зміни обсягів урожаю. Такі зміни спричинені головню коливаннями врожайності найпоширеніших сільськогосподарських культур. Оскільки ціни на сільськогосподарську продукцію є гнучкими, то коливання обсягів сільськогосподарської продукції генерують відповідні цикли у цінах на сільськогосподарську продукцію.

Часто так і відбувається – в умовах перевиробництва сільськогосподарської продукції під впливом в більшій мірі природно-кліматичних чинників ціна залежить від обсягу виробництва по закону пропозиції. І для більш об'єктивного визначення економічної стійкості сільського господарства більш доречно використовувати саме зміну фізичного обсягу сільськогосподарського виробництва а не його ціни.

Науковці, які вивчали зміни сільськогосподарського виробництва, запропонували категорію та індикатор сільськогосподарської стабільності. Цей показник показував зміну сільськогосподарського виробництва. Ця зміна головним чином пов'язана із спеціальними умовами виробництва, особливо, із погодними умовами. На практиці цей показник виявляє спроможність сільськогосподарського виробництва протистояти негативним погодним умовам.

Таким чином, стабільність іншими словами є стійкість, тому що економічна стійкість це – спроможність підприємства протистояти проти впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, та уміння адаптуватися до змінних виробничих умов, при не змінному початковому стані.

В. Тимошенко, Е. Граве, С. Первушин, А. Пігу, Р. Рукер, Д. Саммер, дійшли висновку, що визначена попередниками чітка періодичність коливань обсягів сільськогосподарського виробництва насправді є однією з причин виникнення сукупних коливань ділової активності. Як відомо, стан ділової активності у легкій, харчовій галузях економіки та підприємствах, що займаються перевезенням, зберіганням і продажем продукції сільського господарства, значно залежить від результатів сільськогосподарського виробництва. За умов високих урожаїв витрати промислових підприємств, пов'язані з придбанням сировини, знижуються. Крім того, коливання сільськогосподарського виробництва в країні генерують відповідні коливання у сільськогосподарському експорті, що тісно пов'язаний з рівнем ділової активності. Це означає, що стан аграрного сектора економіки помітно впливає на ділову активність економіки у цілому.

Частка аграрного сектора у ВВП України сягає майже 18%. Крім того, оскільки валові показники враховують лише вартість кінцевих товарів, то питома вага сільськогосподарської продукції в національних рахунках є дещо заниженою. Внесок аграрної галузі у доходи від експорту приблизно відповідає її частці у ВВП. У сучасних економічних умовах сільське господарство можна трактувати як стратегічну галузь національної економіки. Загальний стан економіки України головню залежить від стану справ у сільському господарстві тобто від її економічної стійкості.

Висновки. Підвищення економічної стійкості сільського господарства призведе до часткового зменшення економічної і фінансової кризи. Економічна стійкість також означає зменшення коливання економічної активності, високої інфляції і надмірних коливань обмінних курсів на фінансових ринках. Така нестійкість може збільшувати невпевненість та нестабільність інвестицій, затримувати економічне зростання, знижувати життєві стандарти.

Динамічна риночка економіка звичайно стикається з деякими моментами нестабільності, як звичайна послідовна структура. Політики і економісти повинні мінімізувати таку нестабільність без зменшення здібності економічної системи збільшення життєвих стандартів через збільшення продуктивності та ефективності.

Національна та всесвітня економічна стійкість зв'язані між собою. І це показують світові фінансові ринки та країни, які ідуть по сходинам глобалізації. Проблеми одного сектора економіки будь-якої країни можуть вплинути на інші сектори або навіть вийти за межі держави. Глобальна економіка та фінансові умови являються головними імпульсами розвитку більшості економік світу. Таким чином, жодна країна не може бути «островом», коли йдеться про економічну та фінансову стійкість.

На нашу думку, економічна стійкість сільськогосподарського підприємства це – спроможність підприємства протистояти проти впливу внутрішніх та зовнішніх факторів, та уміння адаптуватися до змінних виробничих умов, при не змінному початковому стані. Однак, як ми вже згадували вище, фактори впливу на сільське господарство відрізняються від факторів інших гілок економіки. Таким чином це визначення розкриває сутність економічної стійкості сільськогосподарського підприємства.

Державна підтримка сільського господарства буде стимулювати збільшення індексу сільськогосподарського виробництва (постанова КМУ «Про затвердження Державної цільової програми розвитку українського села на період до 2015 року», від 19 вересня 2007 р. № 1158), і щорічне збільшення сільськогосподарської частини бюджету України свідчить про це. Незважаючи на помітні позитивні зрушення в окремих галузях та економіці загалом, ризик поглиблення економічної депресії є й досі. Не запровадивши ефективних структурних змін у аграрному секторі та інших галузях економіки, можна звести нанівець усі намагання забезпечити макроекономічну стабільність.

Отже, сільське господарство має ключове значення для розвитку вітчизняної економіки. Сільськогосподарські коливання є одним із вагомих чинників, який доводиться враховувати в аналізі та прогнозуванні змін ділової активності економіки країн, оскільки питома вага аграрного сектора у ВВП значна. Загальний стан економіки України головно залежить від стану справ у сільському господарстві. Проте аграрна галузь України не зможе вийти з депресивного стану, якщо не буде проведено необхідних трансформаційних реформ. Успішне реформування аграрної галузі повинно відіграти важливу роль у процесі відродження вітчизняної економіки.

Література

1. Державний комітет статистики України, <http://www.ukrstat.gov.ua/>
2. Зінчук Т. Аграрна політика України: можливості та огляд інтеграції в ЄС. // Економіка України. – 2000. – №12. – с. 35-42
3. Мороз О. Розвиток сільськогосподарського виробництва. // Економіка України. – 1998. – №3. – с. 45-47.
4. Янків М.Д., Майовець Е.І., Реверчук С.К. Попит, пропозиція та ціни сільськогосподарського ринку. – Львів: Діалог, 2005 – 348 с.
5. Dagum E. B., Dagum C. Index numbers (1982): Encyclopedia of Economics. Ed. By D.Greenwald, McGraw-Hill, N.Y. etc.
6. Etienne Laspeyres (1877), "Statistische Untersuchungen über den Einfluss einer Steueraufhebung auf die Preise der bisher besteuerten Producte", Statistische Monatschrift, 3, pp. 497-514, 545-555; idem (1901), "Statist. Untersuchungen zur Frage der Steuerüberwälzung, geführt an der Geschichte der preussischen Mahl- und Schlachtsteuer. Nach gedruckten und ungedruckten Quellen", Finanz-Archiv, 18, pp. 46-282.
7. Helen Roberts (2000): Laspeyres and his Index, European Conference on the History of Economics 2000, Rotterdam, Netherlands, April 20-22, 2000.
8. Timoshenko, V. (1930): The Role of Agricultural Fluctuations in the Business Cycles. Michigan Business Studies. Vol.2. – No. 9.
9. V. Bortkevich (1923-1924), Zweck und Struktur einer Preisindexzahl. NST, Bd. 2, pp. 369 - 408; Bd. 3, pp. 208 - 251, 494 - 516.

Summary

Global economic and financial situation has a significant impact on processes of development in most national agrarian economics. With a glance to the situation it is highly important to define influencing factors of economic stability of agricultural enterprises. In this article an influence of exogenous cyclic factors on agricultural enterprises' economic stability, particularly, external and internal factors have been analyzed. Cyclicity of agricultural economic stability directly depends on indexes of agricultural and industrial production and price correlation. The stability prognosis was made by calculation and regularity analysis of oscillation frequency.